

Tám Hình Dĩ Vãng

Phó Quốc Vân

Vài tháng trước, một người bạn Úc, Bruce, tới nhà chơi. Bruce ngó thấy một tấm hình đen trắng trên kệ tủ trong phòng khách. Anh bước đến cầm lên và ngắm nghía một hồi lâu. Tôi biết bạn tôi thường có những nhận xét chí lý về cuộc sống nên tôi không nghĩ anh đang xem xét khuôn hình, mặc dù mỹ thuật nhưng chỉ là cái đẹp vật chất bên ngoài. Bruce là một mục sư Anh Giáo (Anglican Church). Tuy nhiên tình bạn chúng tôi bắt đầu qua một con đường khác không liên quan gì đến tôn giáo. Đến đứng bên cạnh, tôi chờ đợi nghe ý kiến của anh.

Bruce nở một nụ cười và nói:

- Trong hình, Vân nhìn rất trẻ trung với mái tóc dài thời trang phủ qua tai. Tôi nhớ tóc dài là thời trang hippy thịnh hành của thập niên 70 với phong trào hippy yêu cuồng sống vội, và nhạc trẻ kích động. Lúc đó, tôi cũng để tóc dài như mọi thanh niên khác. Đó là ở Úc. Còn bên Việt Nam, tôi đoán thời trang tóc dài kéo dài lâu hơn bởi vì tấm hình của bạn chụp vào năm 1981. Có phải vậy không?

Bất ngờ, một trời dĩ vãng trở về. Có thể nào trí óc con người, như học trò tiểu học nắn nét tập viết trên tờ giấy trắng bằng bút chì, chữ nào sai thì dùng cục gôm bôi đi viết lại. Tôi rất thích câu nói của văn sĩ Mỹ, William Faulker “*Quá khứ không bao giờ chết. Nó thậm chí còn không phải là quá khứ*” (“The past is never dead. It is not even past”). Vốn là mục sư, Bruce luôn luôn chân thành cảm tạ Thượng Đế đã ban cho anh cuộc sống và những cái khác, lớn hay nhỏ. Đó là một hạnh phúc cho những người có đức tin. Tuy nhiên, từ đó đôi khi suy nghĩ của Bruce quá đơn giản, không hiểu cái rắc rối phức tạp chính trị chính em của xã hội cộng sản. **Nơi đó, người dân có một cái đầu đội nón chưa chắc giữ được nói gì đến thời trang cho tóc trên đầu? Chính quyền là “đầy tớ của nhân dân” nên kiểm soát đời sống của người dân từ lúc lọt lòng mẹ đến lúc vô mồ. Họ thay Thượng Đế và chứng tỏ “quyền lực đến từ nòng súng” (Mao Trạch Đông).** Nhưng giải thích làm sao Bruce hiểu được nỗi niềm đau khổ che dấu đằng sau nụ cười xã giao của người tị nạn Việt. Đôi khi mình cố gắng kể đi kể lại một sự thật hiển nhiên lại bị phản đối. Tây có thể cho rằng đó là sự biếm minh cho sự bỏ nước ra đi. “*Sống trong chăn mới biết chăn có rận*”, ta nói thế! Nhìn sâu vào mắt anh, tôi nói chậm rãi:

- Tôi làm cho bạn thêm một ly cà phê nữa. Uống vào cho tỉnh táo để nghe câu chuyện dài dòng về mái tóc của tôi. Tôi nói trước bạn sẽ ngạc nhiên khi biết mái tóc đó đã làm tôi điều đứng, khổ sở nhiều lần. Đầu tiên, bạn cần biết là tôi không để tóc dài vì theo thời trang mà là một biểu hiện phản kháng tiêu cực của tôi với chính quyền.

Ngược dòng thời gian, sau ngày 30/4/1975 chính quyền mới đã không ngừng tuyên truyền cho một lối sống mới của con người mới xã hội chủ nghĩa. Đây là một khái niệm rất trừu tượng, người miền Nam không ai hiểu rõ ràng, nhưng khi nhà nước cổ xúy bằng bạo lực thì không ai dám cãi. Kiểu tóc ngắn húi cua cho nam giới là một biểu hiện của sự tiến bộ. Những năm đầu, qua hệ thống công an dưới khẩu hiệu “**thà giết lầm còn hơn bỏ sót**”, những ai ngoan cố bất tuân sẽ bị “bánh xe lịch sử nghiền nát”, sự khủng bố tinh thần này rất là mạnh. Hầu hết thanh niên nam đều có mái tóc ngắn giống như những tân binh ở quân trường ngày xưa. Tôi cũng vậy! Người ta nói “nước mắt nhà tan”. Miền Nam tự do đã không còn. Tiếc chi mái tóc! Ngày xưa tóc tôi đen, nhiều, và quăn, nhiều cô trong lớp khen là “tóc gọn sóng đẹp như Chế Linh!”. Mới nghe cũng thích. Ai mà không thích được người khác khen. Nhưng tin mấy cô đó thì chỉ có nước bán lúa giống mà ăn bởi vì vẻ đẹp của ca sĩ Chế Linh là ở màu da chớ mái tóc đâu có liên quan gì.

Tuy nhiên, sau khi vào đại học, sự sợ hãi chính quyền của tôi yếu dần như ruột xe bơm cứng để lâu phải mềm. “Con giun xéo quá cũng quằn”, tôi quyết định không thềm hót tóc nữa như một dấu hiệu của sự chống đối tiêu cực với chế độ, thử xem “con tạo xoay dần đến đâu”. Một cách vô tình, má tôi trở thành một đồng minh với chính quyền trong cuộc chiến tư tưởng này nhưng hoàn toàn vì một lý do khác. Theo bà, để tóc dài chỉ tốn nặng đầu và nuôi chí. Tôi lại nghĩ khác nhưng không cãi. **Đầu nặng không phải vì tóc mà sự dè dặt chính trị của chế độ và tóc ngắn vẫn có chí như thường do thiếu xà bông gội đầu.** Sau đó, bà nở một nụ cười. Ôi, nụ cười hiền hậu của bà mẹ hiền!

Trong một chuyến về lại Sài Gòn, tôi dẫn theo hai đứa em và một cháu lên thành phố chơi vào dịp nghỉ hè của chúng. Tất cả đều dưới mười tuổi. Trên tuyến đường xe này, có rất nhiều trạm kiểm soát chính quyền lập ra để thu thuế hàng hóa và kiểm tra người dân qua lại. Xe đồ lần lượt vượt qua các trạm kiểm soát không gặp sự khó khăn đáng kể nào. Tuy nhiên, tại trạm kiểm soát cuối cùng, một nhóm du kích trẻ với súng AK47 lủng lẳng trên vai, lên xe khám xét. Một người còn có kéo nhíp nhíp trên tay, tạo ra những tiếng động của kim loại chạm

vào nhau giống như mấy người bán gỏi đu đủ khô bò dạo. Trang phục của họ nhàu nát và nồng nặc mùi khói thuốc lá quyện vào. Họ đi lên theo lối đi giữa xe như những con sư tử đói rình mồi quan sát hành khách. Trên xe không một tiếng động, ngoại trừ tiếng kêu của gà vịt của một vài hành khách mang theo, nhét dưới gầm ghế. Thành linh, một người trong bọn, dừng lại ngay hàng ghế của tôi, và với giọng điệu hách dịch ra lệnh:

- Mày là ai mà có tóc dài quá vậy? Bao nhiêu năm sau ngày “giải phóng” mà vẫn ngoan cố lối sống đòi trụ cũ. Xuống xe hớt tóc ngay lập tức!

Nhìn hấn, tôi không biết phải phản ứng như thế nào? Tôi biết chắc chắn rằng sau khi tôi xuống xe, khi họ sẽ ra lệnh cho xe chạy bỏ tôi ở lại, và mấy đứa nhỏ trên xe làm sao?

- Mày lỳ hả?
- Đi cùng tôi còn có ba đứa nhỏ. Không có tôi, tụi nó đâu biết đường về nhà ở Sài Gòn. Cách mạng bỏ qua cho tôi làm phước - tôi trả lời nhỏ nhẹ.

Tôi gọi hấn ta là “cách mạng” với hy vọng lời tăng bốc đó sẽ xoa dịu căn bệnh tự mãn kiêu căng che dấu cái gốc nông dân của hấn. Lời van xin của tôi rơi vào tai điếc (hay là hấn điếc thiệt, chỉ có Trời biết). Hấn thản nhiên nói:

- Tao không cần biết. Chuyện của mày nếu tụi nó bị lạc.

Sau đó, hấn hất hàm chỉ một tiệm hớt tóc dựng tạm bợ bên cạnh trạm kiểm soát. Ông thợ hớt tóc đang đứng nhàn rỗi, miệng ngáp chờ khách. Tôi cố gắng vớt vát:

- Tôi sợ việc hớt tóc của tôi sẽ gây trở ngại cho những hành khách khác. Tội nghiệp người ta có công chuyện riêng.
- Mày lo chuyện bao đồng. Tao là trưởng trạm kiểm soát này. Tao hỏi lần nữa mày có điếc không? Mày xuống xe đi hớt tóc đừng đòi co với tao.

Kim Chi, em gái nhỏ của tôi, bắt đầu khóc vì sợ anh mình bị bắt. Tiếng khóc lớn của em đã tạo ra một phản ứng bất ngờ từ vài hành khách ngồi gần trên xe. Họ không thể tiếp tục giữ thái độ bàng quang, đồng thanh lên tiếng yêu cầu đám du kích “tha” cho tôi lần này. Gã trưởng trạm giận dữ với cặp mắt đỏ ngầu và cảm bạnh ra khiến Kim Chi càng sợ hãi, em càng khóc to hơn. Cuối cùng, hấn nói:

- Nếu tao bắt gặp mày một lần nữa tại nơi đây vì bất cứ lý do gì, mày sẽ bị trừng trị đích đáng. Nhớ không?

Tôi không bao giờ quên được vẻ mặt vênh váo của hấn sau khi đưa ra “phán quyết trong ngày xét xử cuối cùng”. Kim Chi, vẫn thút thích khóc cho đến khi xe đến Sài Gòn.

Sau khi mấy đứa nhỏ đã ổn định trong phòng của ký túc xá, tôi nhỏ nhẹ hỏi Kim Chi:

- Tại sao lúc đó Chi lại khóc quá lớn?
- Em sợ họ bắt anh Sáu đi cắt đầu. Em thấy gương mặt của người đó dễ sợ quá, giống như con chằng tinh trong chuyện cổ tích Thạch Sanh Lý Thông. Con chằng tinh muốn ăn đầu của anh Sáu.

Tôi khóc. Nhưng chỉ khóc khô mà thôi vì đã hết nước mắt. Nước mắt ở đâu mà khóc cho những chuyện chướng tai gai mắt xảy ra cho cá nhân mình và thiên hạ hàng ngày. **Thân phận người dân của đất nước này quá nghiệt ngã.** Tôi ôm em, an ủi:

- Con chằng tinh đó không nuốt nổi đầu anh Sáu đâu. Miệng nó thì nhỏ mà đầu anh lại quá lớn.

Kim Chi chớp mắt vài cái và nở một nụ cười ngây thơ. **Tôi thật sự muốn đầu óc non nớt của em quên đi sự tàn nhẫn của chính quyền đối với anh của mình.** Trong chế độ man rợ này, tôi đã giữ được mái tóc “chỉ tổ nặng đầu và nuôi chi” như lời má tôi, không phải bằng lý lẽ thường tình mà là nhờ tiếng khóc vô tội của em tôi, Kim Chi.

Nhưng vấn đề với mái tóc “thời trang” của tôi không chỉ xảy ra ở đường liên tỉnh giữa Sài Gòn và Gò Công. Có bao giờ sự xui xẻo lựa địa điểm mà xảy ra đâu! Một lần về nhà, tôi và một vài người bạn đạp xe chạy quanh thị xã chơi vào buổi tối. Đó là thú tiêu khiển lành mạnh ở xứ Gò Công “đi dăm phút đã về chốn cũ” này. Khi ngang rạp hát, nơi có một trạm kiểm soát lưu động của công an, họ thối còi kêu chúng tôi tấp vô lề. Họ nhìn chúng tôi không thiện cảm và đòi hỏi chúng tôi xuất trình giấy tờ cá nhân cho họ xem. Sau khi biết chúng tôi chỉ là một nhóm sinh viên đại học về thăm nhà, không có ai trốn tránh nghĩa vụ quân sự hay là bộ đội đào ngũ về từ bên Miền về, mặt họ lộ vẻ thất vọng. Họ không có lý do gì chính đáng để kiểm chuyện với chúng tôi. Bất ngờ, một công an túm lấy một người bạn và nói:

- Tóc của mày quá dài, không thích hợp dưới chế độ xã hội chủ nghĩa. Bộ Ban Lãnh Đạo của trường mày đui hả?
- Tóc tôi mới hớt có vài tuần đâu có dài. Nhà trường tôi đâu có phê bình - người bạn phân bua.

- Nhưng tao phê bình. Mày không cho phép tao hả?

Nói xong, hắn dơ tay định đánh bạn tôi về tội dám cãi. Nhưng không biết hắn nghĩ sao rồi đổi ý. Hắn nghiêm giọng:

- Tao ra lệnh cả đám tụi bây đi hớt tóc hết, không cần biết ngắn dài. Tụi bây đi chơi chung thì có tội giống như nhau, tao không phân biệt đối xử ai hết.

Hắn cười lớn, nói thêm:

- Tụi bây “tứ hải giai huynh đệ” thì có tóc giống nhau mới đúng nghĩa “sống chết có nhau”

Chúng tôi thiếu nảo theo hắn vào một tiệm hớt tóc ở góc đường. Lần lượt các bạn tôi bị hớt đến sát da đầu không giống con giáp nào. Khi đến lượt mình, là người cuối cùng, tôi không đồng ý hớt tóc ở đây. Tôi không biết lý do nào mà tôi trở nên quá can đảm. Bọn công an phá lên cười. Một tên còn trẻ, mặt đầy mụn, vỗ vai tôi một cái mạnh, nói:

- Như vậy, mày theo tụi tao về đồn, làm bạn với muỗi đêm nay.

Các bạn nhìn tôi lo lắng, không biết tính sao. Một công an bực mình, chửi thề:

- Tụi bây hớt tóc rồi còn đứng chầu rìa ở đây làm gì nữa? Bộ tính giựt súng để ám sát tụi tao hả? Đi chỗ khác mau trước khi tụi tao nhốt hết cả đám.

Công an nóng nảy, đáng sợ không có “nhân chi sơ tính bản thiện”. Hèn chi dân miền Nam gọi họ một cách “triu mến” là “bò vàng”.

Khi đến đồn, tôi thấy có một tên công an ngồi gác, ngáp vặt ngáp dài. Tôi hỏi:

- Tôi để xe đạp bên ngoài hay dẫn vào trong?

Hắn trợn mắt nhìn tôi, nạt lớn:

- Bộ mày tưởng đồn công an linh thiêng mà tụi ăn cắp sợ không dám chôm xe của mày? Mang vào trong.

Bên trong, dưới ánh sáng vàng vọt của một ngọn đèn điện yếu không đủ sáng, tôi thấy một sĩ quan công an với lon trung úy trên cổ áo, đang ngồi một mình trên chiếc ghế gỗ, đầu ngả ra phía sau, hơi thở phì phò đứt quãng như người đang bị bóp cổ. Chiếc nón cối nằm lẩn lóc trên bàn. Mấy tên công an bỏ tôi đứng đó với xếp của chúng.

Mùi rượu để nồng nặc trong phòng, hắn đang say:

“Uống rượu mà không say nào hay?

Uống rượu mà không say nào mê?”

(Y Vân)

“Hay” hoặc “mê”, hắn cũng sẽ là người quyết định số phận của mái tóc tôi đêm nay. Mà người say có bao giờ sáng suốt, người ta nói vậy?

Ngoài cái bàn và vài cái ghế gỗ, căn phòng trống trơn. Nếu họ nhốt tôi đêm nay, giường chiếu đâu cho tôi ngủ? Mấy ngón tay của hắn gõ cạch cạch liên tục lên thành ghế theo bài “Bác đang cùng chúng cháu hành quân”. Say bí tử đi còn không nổi mà hành quân gì? Họa chăng là lết. Tôi chợt nhớ là tôi đã gặp hắn một lần khi đến Trụ sở công an thị xã gần chợ chứng lý lịch. Lúc mới vào Nam, hắn chỉ đeo lon thiếu úy, trẻ và đẹp trai giống Tây lai, chắc có nhiều đồng chí gái chết mê chết mệt. Nhưng Tây đã hồi hương về mẫu quốc từ năm 1954, do đó máu Tây trong hắn phải là Tây Liên Xô, Tây Đông Âu, hoặc tệ lắm là Tây Cu ba. Dù là Tây nào, đều là anh em cả vì “**Vô sản thế giới đoàn kết lại**” bởi vì hắn sanh đẻ ở miền Bắc xã hội chủ nghĩa! Bởi thế hắn mới vào Đại Học Công An Hà Nội mà học. Còn lơ tơ mơ Tây thực dân là hết đường tương chao. Với giọng lè nhè, hắn hỏi:

- Mày bị bắt tội gì?
- Tóc dài

Hắn đập tay xuống bàn, hét vào tai tôi:

- Vớ vẩn. Mày chống đối nhà nước hả.
- Nói vậy tội nghiệp tôi, Trung úy. Trung úy nhìn kỹ đi, tóc tôi đâu có dài. Sau khi tốt nghiệp đại học, tôi sẽ phục vụ nhân dân như Trung úy. Trung úy gìn giữ an ninh để tôi an tâm thi hành nhiệm vụ. Mỗi người một việc, tuy khác nhau nhưng đều cần thiết. Do đó, Trung úy thả tôi tối nay vì trước sau chúng ta đều là đồng chí - tôi ca bài ca con cá như con vệt học nói.
- Tên mày là gì?
- Phó Quốc Vân

Hắn giơ hai tay lên trời và cười lớn, như đang xem một vở hài kịch đã đến đỉnh tiểu lâm. Cười là một “căn bệnh trầm kha” của người Việt. Năm 1913, trong một bài báo đăng trên Tạp Chí Đông Dương, tại Hà Nội, Nguyễn Văn Vĩnh, một học giả nổi tiếng lúc bấy giờ, đã viết:

“An Nam ta có một thói lạ là thế nào cũng cười. Người ta khen cũng cười, người ta chê cũng cười. Hay cũng hi, mà dở cũng hi; quấy cũng hi. Nhân rằng hi một Tiếng, mọi việc hết nghiêm trang”

Cái tên cúng cơm của tôi do cha mẹ đặt đâu có gì kỳ như các nhân vật giang hồ trong truyện kiếm hiệp của Kim Dung như Lệnh Hồ Xung hay Nhạc Bất Quần mà làm cho hắn cười rũ liệt đến thế?

Cười xong, hắn nói:

- Mà đừng có “lấy vải thưa che mắt thánh nhé. Chém chết mày là người Hoa. Mày ông mảnh trong Ban Tuyển Sinh Tỉnh làm ăn thế nào để mày lọt lưới vào đại học. Hơn nữa, tao thắc mắc là mày vẫn còn ở đây, không ra nước ngoài rồi cho rảnh nợ?

Giữ bình tĩnh, tôi trả lời rằng tôi cũng là người Việt như hắn ta. Tôi không biết liệu hắn có hiểu được hàm ý của tôi hay không? Nếu hắn đúng là Tây lai thì chỉ có một nửa dòng máu Việt, lấy tư cách gì mà xỉ vả và gán ghép cho tôi là người Hoa bởi vì cái họ. Cái bản mặt của hắn là bằng chứng hùng hồn về nguồn gốc dân tộc của mình. Nếu không tin thì đi hỏi mẹ hắn. Còn cái họ của tôi đâu có gì đặc biệt, giống như mít, ổi, sầu riêng thì nhằm nhò gì? Đâu có thể nói một cách lảng xẹt là nó từ bên Tàu qua.

Hắn ợ hơi vài cái, rồi nói:

- Tao nghĩ ra một cách xử lý. Nếu mày nêu ra được trong lịch sử Việt Nam có ai giống họ mày thì tao tha cho về nhà.

Sự thật, trong gần hai mươi năm của cuộc đời, tôi chưa bao giờ gặp người cùng họ. Mồ hôi tôi chảy đầm đìa trên trán. Hai, ba phút trôi qua mà tôi vẫn chưa thấy ánh sáng ở cuối đường hầm. Đột nhiên, tôi nhớ vụ chém đầu lãnh tụ Việt Nam Quốc Dân Đảng, Nguyễn Thái Học, và mười hai đồng chí, trong đó có Phó Đức Chính năm 1930 sau khi cuộc khởi nghĩa vũ trang tại Yên Bái của thất bại. Tại sao tôi lại nhớ tên ông trong bài học lịch sử đã lâu? Bởi vì trong cuộc xử tử này, người anh hùng đã yêu cầu thực dân Pháp cho ông ngựa cưỡi để nhìn lưỡi dao máy chém của kẻ thù rơi xuống.

Tôi nói:

- Phó Đức Chính.

Tên trung úy cau mày hỏi:

- Mày vợ vẫn. Ông ta là ai?

May quá hắn không hỏi “Mày biết bố nó là ai?” thì tôi chịu chết. Bố hắn thì tôi biết chắc chắn là Tây. Tôi nhìn hắn một hồi lâu thầm nghĩ “*tên công an này dốt không biết làm sao mà leo lên tới chức trung úy. Ngày xưa ở miền Nam có câu “nhỏ không học, lớn làm đại úy” vậy mà trúng cho trường hợp này.*”. Bệnh ngu khó trị. Chẳng lẽ tôi tranh luận để hắn lòi cái ngu cho nó nhốt? Họ may tôi ngu thì có khi làm vậy. Rồi tôi vỡ lẽ. Hắn sinh trưởng ở miền Bắc, nơi đó Đảng Cộng Sản không ưa Việt Nam Quốc Dân Đảng theo chủ nghĩa quốc gia dân tộc, do đó họ không dạy những vị anh hùng thuộc đảng phái đó trong môn lịch sử không như trong Nam. Tôi gãi tai phân bua:

- Nếu Trung úy không biết Phó Đức Chính không có nghĩa là người anh hùng đó không có. Nhưng không sao, tôi sẽ nêu tên một người khác, chắc chắn Trung úy biết liền.

Tôi đánh ván bài liều khi nói vậy. Khi mới vào đây, tôi nghe hắn mặc dù say vẫn gõ nhịp một bài hát, như vậy hắn nhạc một bụng. Tôi biết một nhạc sĩ sống ngoài Bắc, Phó Đức Phương. Tôi vội nói:

- Hồi ngoài Bắc, Trung úy có quen biết nhạc sĩ Phó Đức Phương với bài Hồ Trên Núi mang âm hưởng dân ca?

Hắn lại lắc đầu. Đúng là “nói dzậy chớ không phải dzậy”. Trong sự tuyệt vọng của người sắp chết đuối, tôi vùng vẫy lần chót, cố bám vào một cái phao vô hình. Tôi đoán có thể hắn biết bài hát qua điệu nhạc hơn là người sáng tác. Tôi bèn hát một câu mở đầu của bài Hồ Trên Núi mặc dù tính tôi vốn không thích hát. Lập tức, hắn ngân nga những câu kế tiếp như cá cắn mỗi câu. Một hồi, hắn ngập dài có lẽ đã chán trò chơi mèo vờn chuột này. Hắn vừa gãi cằm vừa nói nhát gừng:

- Tao tha mày tối nay. Mày đừng có dở hơi cho chúng bắt đem vào đây nữa. Mày nhớ chưa?

Tôi lật đật đi nhanh ra cổng như bị ma đuổi, một chút xíu là tôi quên chiếc xe đạp để trong sân. Không có luật nào yêu cầu công an trả lại cho khổ chủ.

Phó Quốc Vân